

Ante ŠKEGRO

BARCENSKA BISKUPIJA - BARCENSIS ECCLESIA

UDK 904:726.54>(497.5-3 Dalmacija-17)“05“
Izvorni znanstveni rad
Priljeno: 14.08.2011.
Odobreno: 16.08.2011.

Ante Škegro
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
HR - 10000 Zagreb
e-mail: askegro@isp.hr

U dosadašnjim istraživanjima ova se dijeceza uglavnom tražila u dubljem zaleđu istočnog Jadrana. Najčešće ju se povezivalo s putnom postajom Balioe s „Tabule Peutinegirane“, odnosno s utvrdom Βάλκης znanom iz konteksta avarsko-slavenskog pustošenja Dalmacije krajem 6. st. Rjeđe ju se povezivalo s drugim mjestima kakvo je, primjerice, Bacensis civitas poznato iz XI. novele bizantskog cara Justinijana (527.-565.).

Ključne riječi: Barcenska dijeceza (Barcensis ecclesia), Arbenska biskupija (Sancta ecclesia Arbensis), Rapska biskupija (Dioecesis Arbensis)

Uvod

U najstarijem kodeksu „Historiae Salonitanae Maior“ – onom iz Povijesnog arhiva rimske Kongregacije za evangelizaciju naroda (*Congregatio de propaganda Fide*) – ova je dijeceza označena kao Barcenska (*Barcensis ecclesia*).¹ U Barberinskom starijem *Barberini latinus* 828, prije 3481) iz sredine 16. st. i Barberinskom mlađem kodeksu istog djela (*Barberini latinus* 3218; prije 3636) iz prve polovice 17. st. iz Vatikanske knjižnice zabilježena je kao Baroenska biskupija (*Baroensis ecclesia*) (slika 1).² Spomenuo ju je jadertinski biskup Andrija u svom obraćanju salonitanskom nadbisku-

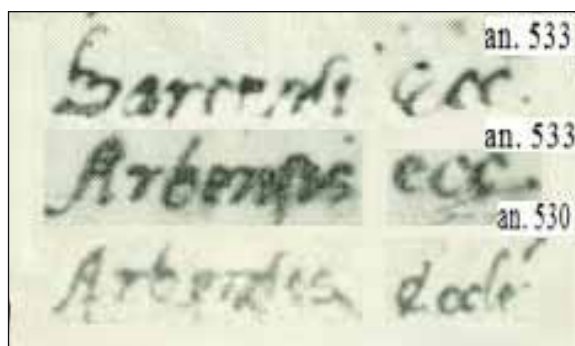
pu Honoriju II. (528-547) tijekom metropolitanskog sabora 533. g., obrazlažući potrebu posvete novih biskupa u Dalmaciji. Istaknuo ju je kao primjer brižnog ustrojstva Honorijevog istoimenog pretčasnika na salonitanskoj nadbiskupskoj stolici. „Vjerujemo da će Vam uistinu biti drago jer mislimo, zbog udaljenosti i razvučenosti župa, rastrčavši se poradi popisa puka, da župe i prezbiteri zaslužuju da im Vi posvetite i zaredite i druge biskupe. Tako je u Barcenskoj crkvi, u vrijeme Vašega prethodnika blaženospomenutoga Honorija, bilo brižno ustrojstvo.“³ Prije Honorija koji je sazvao

¹ Farlati, 1753, 17; Kukuljević-Sakcinski, 1874-1875, 197; Klai, 1967, 82; Gunjača, 1973, 53; Ivanišević, 1994, 161.

² Rački, 1894, 15; Šišić, 1914, 161; Klai, 1967, 82, bilj. 235.

³ Dodig – Škegro, 2008, 18: *Quippe cum gratum vobis fore credamus, nam propter distantiam et longinquos per parochias consignandae plebis excursus, parochiae presbyteris creditae vestra consecratione merentur alios ordinare pontifices. Sicut etiam in Barcensi (?) ecclesia praedecessore vestro, beatae recordationis Honorio, est provide ordinatum.*

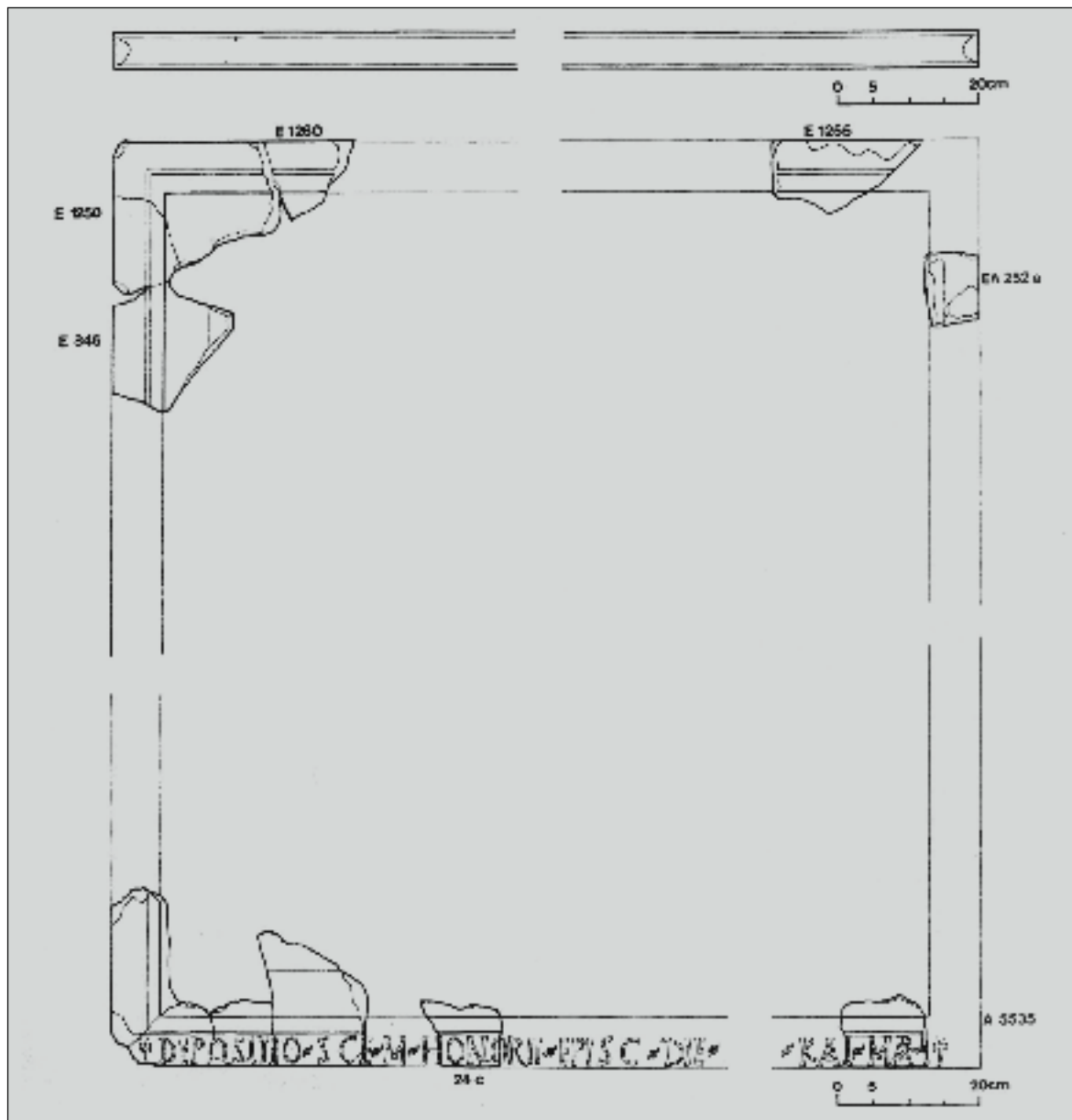
Sl. 1. Spomen dijeceze u najstarijim kodeksima

salonitanske metropolitanske sabore 530. i 533. g., na salonitanskoj biskupskoj stolici bio je biskup istog imena krajem 5. st., odnosno početkom 6. st. Papa Gelazije I. (492.-496.) uputio mu je 493. g. dva pisma – jedno u kojem prekorava njega i salonitanski kler zbog pristajanja uz pelagijanizam koji se bio ukorijenio u njegovoj

biskupiji⁴ i drugo kojim mu odgovara na njegovo pismo i izaslanike koje je uputio papi u Rim potičući ga na budnost oko pelagijanskog krivovjerja.⁵ Isti papa uputio mu je pismo i 496. g., u kojem ga je poticao na skrb oko siromaha te opoziv oporuke zakupnika i crkvenog sluga Amplijata (*Ampliatu conductor, servus ecclesiae*).⁶ U vezu s ovim salonitanskim biskupom dovodi se i epitaf sa salonitanskog groblja Marusinac,⁷ koji se datira na početak 6. st. (sl. 2).⁸ Njegovo obnašanje službe salonitanskog crkvenog prvaka stavlja se između 481. i 505. g.,⁹ pa se i uspostava dijeceze koju je kao primjer brižnog ustrojstva spomenuo jadertinski biskup Andrija treba staviti u isto vrijeme.

Sl. 2. Ulomci epitafa koji se dovode u vezi s Homorijem

⁴ Farlati, 1753, 134; Ivanišević, 1994, 153.

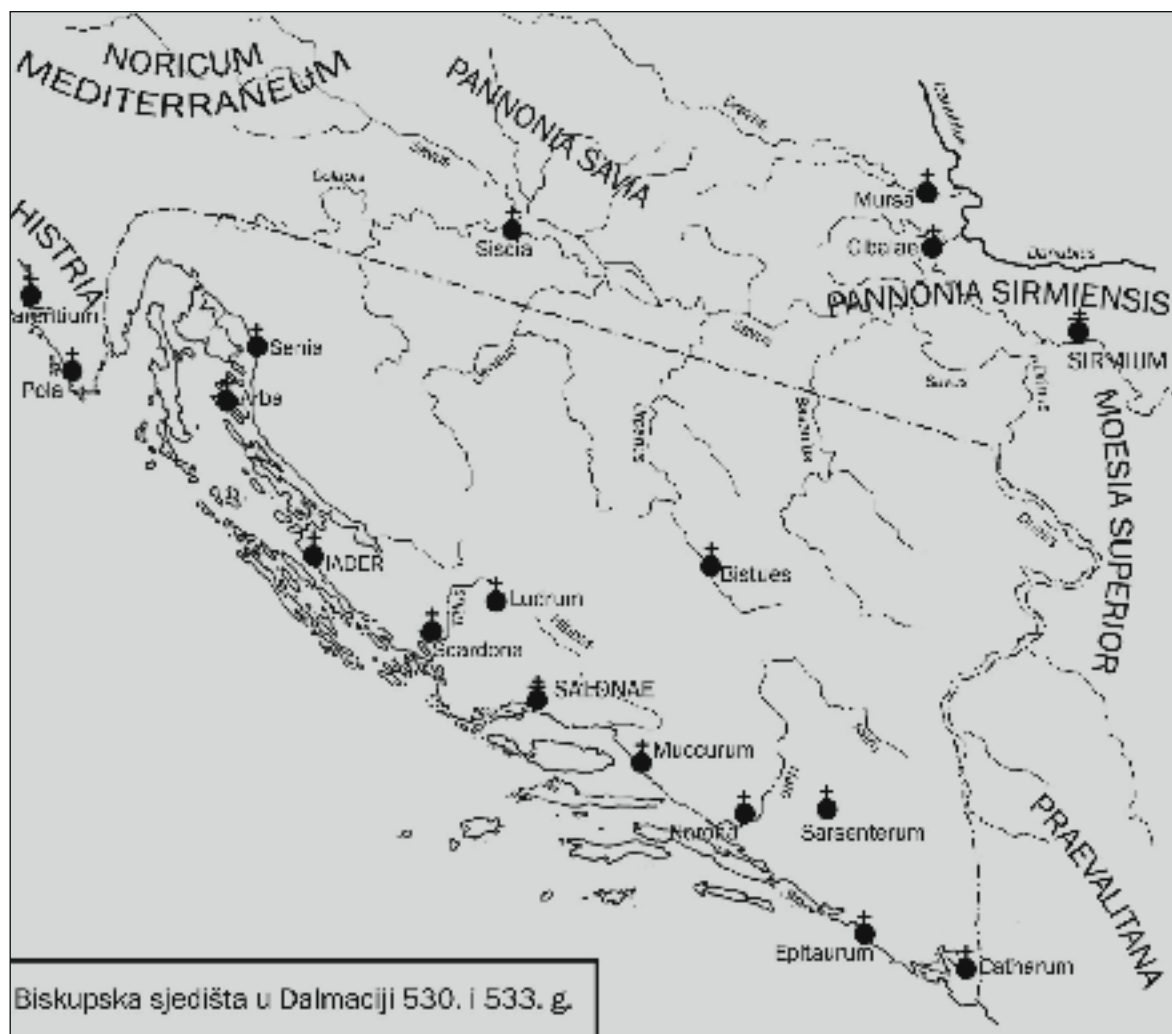
⁵ Farlati, 1753, 135-136; Ivanišević, 1994, 153-154.

⁶ Ivanišević, 1994, 155.

⁷ Ivanišević, 1993, 235; Marin, 2010, 266: + Depositio s(an)c(ta)e m(emoriae)? / H]ono[r]ii / episc(opi) / die / ka]l(endas) / mar(tias) / [+].

⁸ Marin, 2010, 265-267, nr. 74.

⁹ Bulić-Bernaldi, 1912-1913, 43-45; Bulić, 1986, 45; Ivanišević, 1993, 234-236.

Sl. 3. Salomitanski Sabori - dijeceze

Baroensis ecclesia isto je što i Baloiensis ecclesia

Oslanjajući se na rezultate dotadašnjih istraživanja don Franjo Rački (1828.-1894.) je pretpostavio da bi se u nazivu ove dijeceze (*baroensis ecclesia*) mogla vidjeti Balojenska biskupija (*baloiensis*), čije da ime potječe od rimske putne postaje *Baloie*, odnosno *Baloe* sa „Tabule Peutingeriane“.¹⁰ U ranijim radovima *Baloie* je poistovjetio s mjestom *Balea* (Balcha),¹¹ odnosno s utvrdom *Bάγκεις* (*Bάλκης*), poznatom iz konteksta avarsko-slavenske provale u Dalmaciju 597. g. Locirao ju je u porječje Plive u središnjoj Bosni,¹² odnosno u Bilajce kod Varcar Vakufa.¹³ Čiro Truhelka (1865.-1942.) *Baloie* je locirao kod Bilajca, oslanjajući se na sinonimiju Bilajce (mali Bilaj) i *Baloie* (*Beloie*) te na ostatke rimskih objekata među kojima su i dva mauzoleja i jedan natpis.¹⁴ Premda se sama nije upuštala u ubiciranje ove biskupije, na pretpostavku Račkoga, odnosno „pogrešku prepisivača“, upozorila je i Nada Klaić (1920.-1988.).¹⁵ Nagađanje Račkoga preuzimali su te domišljali i drugi autori.

Među njima je i don Frane Bulić (1846.-1934.) koji je, pozivajući se i na mišljenja Vjekoslava Klaića (1849.-1928.),¹⁶ Natka Nodila (1834.-1912.)¹⁷ i Konstantina Jirečeka (1854.-1918.),¹⁸ smatrao da ime ove dijeceze potječe od rimske postaje *Baloie* odnosno od utvrde *Bάλκης*, koje je poistovjetio s „Bilajem u Bosni“.¹⁹ Očito ne znajući da se Bilaj nalazi između Petrovca i Kulen Vakufa u zapadnoj Bosni, na drugom mjestu iste publikacije tražio ju je „u kotaru Pečkom blizu izvora rijeke Sane“. Pretpostavljao je da bi joj prvakom mogao biti jedan od dvojice biskupa nedefinirane dijecezanske pripadnosti (*Paulus, Salvianus*) koji su 533. g. sudjelovali u radu salonitanskog metropolitanskog sabora.²⁰ Ferdo Šišić (1869.-1940.) je u imenu Baroenske biskupije (*Baroensis ecclesia*) vidio iskrivljeni naziv za Balojensku dijecezu (*Baloensis*), koju je locirao u srednjobosansko mjesto Varcar Vakuf (Mrkonjić Grad).²¹ Povodeći se za njegovim mišljenjem i Rajko Bratož je pretpostavio da bi se ova dijeceza mogla nalaziti u istom mjestu.²² Poistovjećivanje putne stanice *Baloie* s biskupijom *Baroe* te lociranje kod Bilajca prihvatio je i vodeći poznavatelj

¹⁰ Rački, 1894., 15., bilj. 1; „Verosimiliter eronee loco „baloiensis“ a „Baloie“, Baloe, XII m. p. a Sarite versus Servitium distante (tab. peut. segm. VI, 2)“

¹¹ CS HB, 129; „Septimo decimo imperii Mauricii anno coacervatis chaganus potentatibus suis in Dalmatiam properat, et cum venisset Baleam, quadraginta quoque civitates, quae circa eam sunt, omnes depopulatus est“

¹² Rački, 1877, 254; isti 1881, 124-125.

¹³ Rački, 1881, 125, bilj. 1.

¹⁴ Truhelka, 1892, 347.

¹⁵ Klaić, 1967, 82, bilj. 235; „Rački pretpostavka da se radi o pogrešci prepisivača, jer da se to odnosi na mjesto Baloe.“

¹⁶ Klaić, 1880, 108-109.

¹⁷ Nodilo, 1905, 108, bilj. 2.

¹⁸ Jireček, 1911, 90.

¹⁹ Bulić-Bervaldi, 1912-1913, 44-45; „Valjda je Baroe, Baloe, Bάλκης (?) – Bilaj u Bosni, jer je po svoj prilici ime od prepisivača iskrivljeno.“

²⁰ Bulić-Bervaldi, 1912-1913, 55-56.

²¹ Šišić, 1914, 161, bilj. 1; „Baroensis ecclesia, po svoj prilici griješkom mjesto Baloensis: za Baloe se drži, da se nalazilo ondje, gdje je danas Varcar Vakuf, to jest između Ključa i Jajca, oko vrelišta Sane. Biskup njegov nije došao ni na jedan od oba sabora, ili se poimence ne spominje, jer kako vidjesmo, na zapisnicima drugoga sabora potpisana su dva biskupa, ali se ne kaže koje su crkve.“ Isti 1925, 152.

²² Bratož, 1986, 378, bilj. 80; „Na drugem zboru se omenja se Barcensis ecclesia (morda Vakuf ob izviru Sane)... Problematična ostaja ubikacija petih škofij, vseh v notranjosti (Barcensis ecclesia...“; Isti, 1987, 183, bilj. 74; „Versammlung noch „Barcensis ecclesia“ erwähnt (vielleicht Vakuf zwischen Ključ und Jajca in Bosnien), unter den Unterzeichnern sind ferner 2 Bischöfe ohne zugehöriges Bistum (Paulus und Savilianus).“

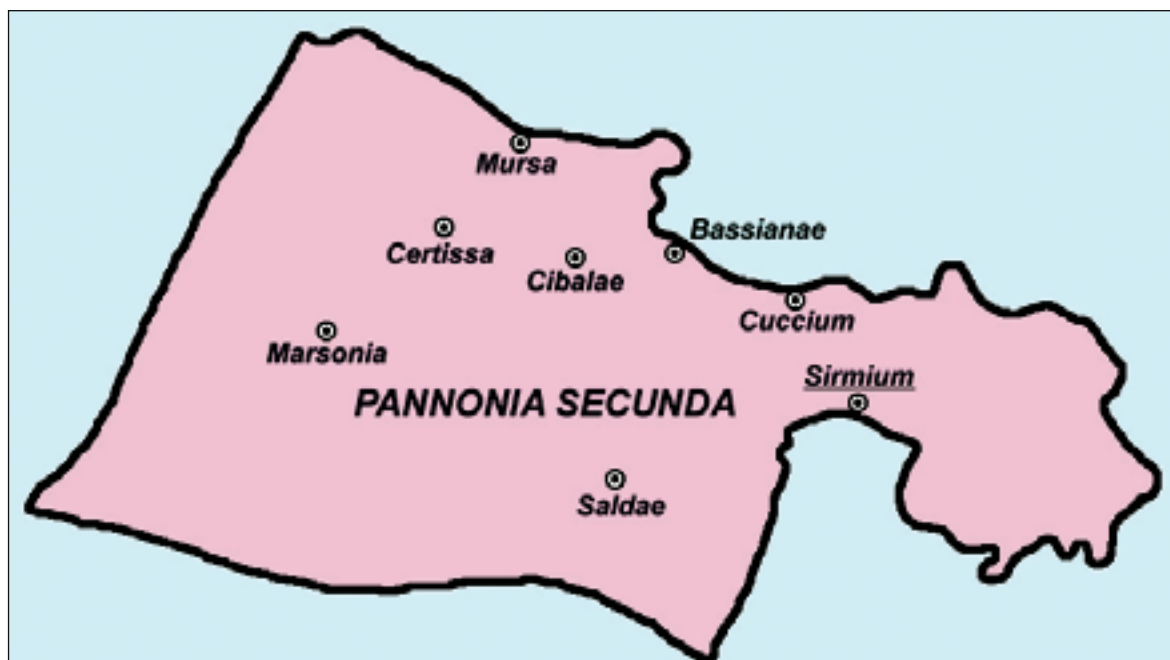
Sl. 4. Položaj Bassianae

povijesti kršćanstva na zapadnobosanskim prostorima don Nikola Bilogrivić (1893.-1947.).²³ Pretpostavio je da joj je biskupa na metropolitanskom saboru 530. g. zastupao neki od prezbitera spomenutih u njihovim aktima, dok joj je biskupa na saboru iz 533. g. nalazio u jednom od dvojice biskupa nedefinirane dijecezanske pripadnosti (Pavao, Sarcilijan). No, nije isključivao mogućnost da u to vrijeme nije bila ni popunjena.²⁴ Dodatno uporište tomu nalazio je u ostacima ranokršćanske bazilike u Šipragama kod Kotorvaroša s druge strane planinâ Manjače i Čemernice!²⁵ No, kako je disertaciju – u kojoj je i ovo pitanje obradio – napisao 1925. g., a koja je objavljena tek 1998. g., Bilogrivićevo je mišljenje ostalo bez utjecaja na stručnu javnost. Oslanjajući se na mišljenje don Krunoslava Draganovića (1903.-1983.),²⁶ don Ambrozije Benković (1890.-1970.) biskupiju Baloie (*Baloe, Baroe*) tražio je u Baljvinama kod Varcar Vakufa (Mrkonjić grad) u srednjoj Bosni.²⁷ Biskupijom *Baloe* naziva ju i don Juraj Kolarić, koji je locira na područje oko izvora Sane u zapadnoj Bosni.²⁸ Sličnog su mišljenja i dominikanac Franjo Šanjek²⁹ te Bruna Kuntić-Makvić koji ju, oslanjajući se na mišljenje Đure Baslera (1917.-1990.),³⁰ traže na području Ključa u zapadnoj Bosni.³¹ Milan Ivanišević s pravom ističe da je za njezin osnutak najzaslužniji salonitanski biskup Honorije I. te da su akti salonitanskih sabora neosporna potvrda njezinog postojanja.³² Oslanjajući se na tragove ranokršćanskih objekata iz dubljeg zaleđa istočnog Jadrana,³³ te na rezultate topografskih i itinerarskih istraživanja ponajprije Ive Bojanovskog (1915.-1993.),³⁴ a prije nego što je ubicirao druge ranokršćanske dijeceze koje se spominju

u aktima salonitanskih metropolitanskih sabora 530. i 533. g. (sl. 3),³⁵ i potpisnik ovih redaka došao je do krivog zaključka da se ova dijeceza može dovesti u svezu s Balojenskim municipijem (*municipium Baloie*). Središte joj je tražio na Gromilama (Grad) u Šipovu u središnjoj Bosni te pretpostavio da se radilo o Balojenskoj biskupiji (*Baloiensis Ecclesia*).³⁶

Barcensis ecclesia isto je što i Bacensis civitas

Carl Patsch (1865.-1945.) „biskupiju *Barcensis ecclesia*“ izjednačio je sa *Bacensis civitas* 535. g. spomenutu u XI. noveli cara Justinijana u kontekstu definiranja jurisdikcije nadbiskupa Justinijane Prve (*Prima Iustiniana*).³⁷ Pozivajući se na Theodora Mommsena (1817.-1903.)³⁸ i Wilhelma Tomascheka (1841.-1901.)³⁹ te na rimski natpis iz Otona kod Burnuma,⁴⁰ pretpostavio je da bi se moglo raditi i o kakvom nepoznatom dalmatinskom gradu.⁴¹ No, Jacques Zeiller (1878.-1962.) i Ernst Stein (1891.-1945.)⁴² naslućivali su da bi se u *Bacensis civitas* mogla vidjeti *Bassianae* – putna postaja sa ceste *Sirmium – Taurunum* koja se nalazila istočno od Sirmija.⁴³ Tomaschek ju je poistovjetio s ostacima antičkog naselja iz Donjih Petrovaca u istočnom Srijemu (sl. 4), što su prihvatili Branko (Filaret) Granić (1883.-1948.),⁴⁴ Vladislav Popović,⁴⁵ Slobodan Dušanić,⁴⁶ Stanko Andrić,⁴⁷ Tibor Živković⁴⁸ i dr. S obzirom na činjenicu da *Bacensis civitas* nije imala nikavu vezu sa Salonitanskom biskupijom, njezino dovođenje u vezu s *Bassianom* čini se sasvim ispravnim.

²³ Bilogrivić, 1998, 25: „... mislim, da je kod Bilajca bilo rimsko mjesto Baloie. Mislim također, da je to ono sretno mjesto Baroe, što ga je biskup Honorije I. uvidio na čast sjela biskupije.“

²⁴ Bilogrivić, 1998, 25: „Na prvom ga vjerojatno zastupa jedan njegov svećenik, kao što je sarnienskog biskupa zastupao svećenik Vitalis. To je tim vjerojatnije, što se prije njega potpisuje još šest svećenika bez naznake crkve. Na drugom saboru možda je bio balojski biskup, budući da se potpisuju biskupi Pavo i Sarcilijan, a da se ne navodi koje su biskupije. No moguće je da baš za tog sabora balojska biskupija nije ni bila popunjena, tim lakše što na tom saboru nije bilo barem jednog od biskupa koji su bili na prvome.“

²⁵ Radimsky, 1892, 75-77, sl. 1; Bilogrivić, 1998, 26-27.

²⁶ Draganović, 1943, a, 97; isti, 1943, b, 201.

²⁷ Benković, 1966, 13.

²⁸ Kolarić, 1993, 8; isti, 1998., 9.

²⁹ Šanjek, 1996, 33.

³⁰ Basler, 1991, 3.

³¹ Kuntić-Makvić, 2003, 38.

³² Ivanišević, 1993, 235.

³³ Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 1-3, pass.

³⁴ Bojanovski, 1974, a, 347-369; isti, 1974, b, pass.; isti, 1988, pass.

³⁵ Škegro, 2011, 191-204.

³⁶ Škegro – Paškvalin, 2006, 40-54; Škegro, 2007, 357-365; isti, 2008, 173-190.

³⁷ CIC, Nov. XI: Idem A. Catelliano viro beatissimo archiepiscopo Primae Iustinianae. Multis et variis modis nostram patriam augere cupientes, in qua prima deus praestitit nobis ad hunc mundum quem ipse condidit venire, et circa sacerdotalem censuram eam volumus maximis incrementis ampliare: ut Primae Iustinianae patriae nostrae, pro tempore sacrosanctus antistes non solum metropolitano, sed etiam archiepiscopus fiat, et certae provinciae sub eius sint auctoritate, id est tam ipsa mediterranea Dacia quam Dacia ripensis nec non Mysia prima et Dardania et Praevalitana provincia et secunda Macedonia et pars secundae Pannoniae, quae in Bacensi est civitate.

³⁸ CIL III, pag. 416, 417.

³⁹ Tomaschek, 1880, 499: „Caput Bassensis Not. dign. occ. 31. Nach der gewöhnlichen Annahme lag Bassante gegenüber der Einmündung der Bosna in die Sawa und daraus wird der Name Basante oder Basanius für die Bosna abgeleitet.“

Zaključak

Ova se ranokršćanska dijeceza spominje samo jednom, i to u aktima metropolitanskog sabora *concilium metropolitanum*, održanog 533. g. u Saloni pod predsjedanjem salonitanskog nadbiskupa Honorija II. (528-547). Oko njezinog postojanja i ubikacije rasprave se vode još od vremena Danijela Farlatija (1690.-1773.) pa do danas. Zapravo se radi o Arbenskoj biskupija (*Arbensis ecclesia*), čije je središte bila Arba (*municipium Arba*) – Rab na istoimenom otoku. Prepisivač saborskih akata iskrivio joj je naziv na način da je ispred početnog slova A nadodao znak nalik velikom kurzivnom slovu B, dok je treće slovo b napisao bez vertikalne haste znakom nalik kurzivnom slovu c. Time je stvorio apelativ *Bar-*

censis iz kojeg je, zamjenom slova c gotovo identičnim kurzivnim slovom o, proizišao *Baroensis*. Akte ovog, kao i one sabora iz 530. g., nakon salonitanskog nadbiskupa Honorija te jadertinskog biskupa Andrije (*Andreas vir venerabilis Iadertine ecclesie episcopus*), potpisao je arbenški biskup Tician (*Ticyanus episcopus sancte ecclesie arbensis*). Sa središtem u Rabu ova je dijeceza opstala do 1828. g. kad je integrirana u Krčku biskupiju (*Dioecesis Veglensis*). Raspoloživa vrela ne znaju ni za jednog barcenskog niti baroenskog biskupa niti prezbitera niti bilo kojeg drugog klerika, pa nije neopravdano zaključiti da takva dijeceza nikada nije ni postojala.

⁴⁰ CIL III 2824 = 13259: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) C(apitolino?) P. Aelius Andes Barcini (filius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

⁴¹ Patsch, 1900, 554-555.

⁴² Stein, 1919, 115, Anm. 7: „... die in justinianischer Zeit existieren, Bassiana, civitas Bacensis, das vielleicht mit Bassiana identisch ist...“; isti, 1925, 362: „... unter der civitas Bacensis die etwas östlich von Sirmium von Sirmium zwischen Save und Donau gelegene Stadt Bassiana zu verstehen ist.“

⁴³ Zeiler, 1918, 388: „in Bacensi civitate c'est-à-dire la circonscription de Bassiana“; isto, 388, bilj. 3: „Bacensi est une faute pour Bassianensi.“

⁴⁴ Granić, 1925, 127, bilj. 45.

⁴⁵ Popović, 1975, 103.

⁴⁶ Dušanić, 1967, 67-87.

⁴⁷ Andrić, 2002, 152 i pass.

⁴⁸ Žrnković, 2004, 35, bilj. 90.

LITERATURA

- Andrić, S. 2002. Stanko Andrić, *Scrinia slavonica*, 2 (2002.) 117-167.
- Basler, Đ. 1991. Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 1-3, Sarajevo, 1988.
- Basler, Đ. 1991. Đuro Basler, Arheološki spomenici kršćanstva u Bosni i Hercegovini do XV. stoljeća. - Kršćanstvo srednjovjekovne Bosne. Radovi sa simpozija povodom 9 stoljeća spominjanja Bosanske biskupije /1089-1989/, Sarajevo, 1-9.
- Benković, A. 1966. Alojzije Benković, *Naselja Bosne i Hercegovine sa katoličkim stanovništvom. Katoličke župe Bosne i Hercegovine i njihove filijale od XII. vijeka do danas. Đakovo.*
- Bilogrivić, N. 1998. Nikola Bilogrivić, *Katolička crkva na području da-našnje Banjalučke biskupije do invazije Turaka. Topološke i povijesne crtice*, Sarajevo.
- Bojanovski, I. 1974.a Ivo Bojanovski, *Baloie – rimski municipij u Šipovu na Plivi. Arheološki radovi i rasprave* 7, 347-369.
- Bojanovski, I. 1974.b Ivo Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Sarajevo.
- Bojanovski, I. 1988. Ivo Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo.
- Bratož, R. 1986. Rajko Bratož, *Razvoj organizacije zgodnjekršćanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stoletja. Zgodovinski časopis / Historical review*, 40/4, Ljubljana, 363-395.
- Bratož, R. 1987. Rajko Bratož, *Die Entwicklung der Kirchenorganisation in den Westbalkanprovinzen (4. bis 6. Jahrhundert)*. *Miscellanea Bulgarica*, 5, Sofia, 149-196.
- Bulić - Bervaldi, 1912.-1913. Frane Bulić – Josip Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa uz dodatak Kronotaksa spljetskih nadbiskupa (od razorenja Solina do polovice XI. v.)*, Zagreb.
- Bulić, F. 1986. Frane Bulić, *Po ruševinama stare Salone. Prilog VAHD*, 79, Split.
- CIC Novellae *Corpus Iuris Civilis. Editio Stereotypa. Volumen tertium. Novellae. Recognovit Rudolfus Schoell. Opus Schoellii morte interceptum absolvit Guilelmus Kroll. Berolini MDCCCXCV.*
- CIL III *Corpus Inscriptionum Latinarum. Voluminis tertiti pars prior. Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum, Berolini, MDCCC-LXXIII.*
- CSHB *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuhrii C. F. instituta, auctoritate Academiae litterarum Regiae Borussicae continuata. Theophanes. Volumen II. Bonnae, MDCCCXLI.*
- Dodig, R. Škegro, A. 2008 - Radoslav Dodig – Ante Škegro, *Akti crkvenih sabora održanih 530. i 533. u Saloni. Povijesni prilozi / Historical contributions* 35, 9-23.
- Draganović, K. 1943.a Krunoslav Draganović, *Hrvatske biskupije (Sadašnjost kroz prizmu prošlosti). Croatia sacra. Arhiv za crkvenu poviest Hrvata*, 20-21 (1943.) 78-130.
- Draganović, K. 1943.b Krunoslav Draganović, *Le diocesi croate. Croazia sacra. Un popolo lotta per i suoi ideali sul confine tra l'oriente e l'occidente. Roma*, 181-231.
- Dušanić, S. 1967 Slobodan Dušanić, *Bassianae and its territory. Archæologia Jugoslavica, Association des sociétés archéologiques de Yougoslavie*, 8 (1967.) 67-87.
- Farlati, D. 1753. Daniele Farlati, *Illyrici sacri tomus secundus. Ecclesia Salonitana. A quarto saeculo aere christianae usque ad excidium Salonae. Accessere Vita Diocletiani Imperatoris, Acta Sanctorum ex ejus genere, Marmora Salonitana, Venetiis.*
- Granić, B. 1925 B(ranko) Granić, *Osnivanje arhiepiskopije u gradu Justiniana Prima 535 godine posle Hr. Glasnik Skopskog naučnog društva*, I/1 (1925.) 113-134.

- Gunjača, S. 1973. Stjepan Gunjača, Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji. Knjiga 1. Izvori (analiza i kritika), Zagreb.
- Ivanišević, M. 1993. Milan Ivanišević, Salonitanski biskupi. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, 86, Split, 223-252.
- Ivanišević, M. 1994. Milan Ivanišević, Povijesni izvori. Salona christiana, Split, 105-195.
- Jireček, K. 1911. Konstantin Jireček, Constantin Jireček, Geschichte der Serben. Erster Band (Bis 1371), Gotha 1911.
- КЛАИЋ, Н. 1967. Нада Клаић, Historia Salonitana maior, Београд.
- Klaić, V. 1880. Vjekoslav Klaić, Topografske sitnice. (Nastavak). Priobćuje V. Klaić. Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva, vol. 2, no. 1, str. 103-108.
- Kolarić, J. 1993. Juraj Kolarić, Povijest kršćanstva na našem tlu prije dolaska Hrvata. U: Živko Jakić, Povijest staroga svijeta, Zagreb, 1993., 174-183.
- Kolarić, J. 1998. Juraj Kolarić, Povijest kršćanstva u Hrvata, Zagreb.
- Kukuljević-Sakcinski, I. 1874-1875. Ivan Kukuljević-Sakcinski, Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Monumenta historica Slavorum meridionalium, Zagreb.
- Kuntić-Makvić, B. 2003. Bruna Kuntić-Makvić, Područje rimskog Ilirika uoči dolaska Hrvata. – Povijest Hrvata. Prva knjiga. Srednji vijek, Zagreb, 5-38.
- Marin, E. 2010. Emilio Marin, Salona IV. Inscriptions de Salone Chrétienne IVe - VIIe siècles, I, Rome - Split.
- Nodilo, N. 1905. Natko Nodilo, Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski. Knjiga III. Varvarstvo otima mah nad Bizantijom, do smrti cara Heraklija (566-641.), Zagreb.
- Popović, V. 1975. Vladislav Popović, Le dernier évêque de Sirmium. Revue d'Etudes Augustiniennes et Patristiques, vol. XXI (1975.) N. 1-2, str. 91-110.
- Rački, F. 1877. Franjo Rački, Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia. Collegit, digessit, explicuit Dr Fr. Rački, Zagrabiae 1877.
- Rački, F. 1881. Franjo Rački, Hrvatska prije XII. vieka glede na zemljišni obseg i narod. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, LVII (1881.) 102-149.
- Rački, F. 1894. Franjo Rački, Thomas Archidiaconus. Historia salonitana. Scriptores, vol. III, Zagrabiae.
- Radimsky, V. 1892. Vaclav Radimsky, Ostanci rimskih naseobina u Šipragi i Podbrgju, za tim starobosanski stećci u Šipragi i uz Vrbanju u Bosni. Glasnik Zemaljskog muzeja, 4 (1892.) 75-80.
- Stein, E. 1919. Ernst Stein, Studien zur Geschichte des byzantinischen Reiches vornehmlich unter den Kaisern Justinus II u. Tiberius Constantinus von Ernst Stein, Stuttgart.
- Stein, E. 1925. Ernst Stein, Untersuchungen zur spätrömischen Verwaltungsgeschichte. Rheinisches Museum für Philologie, 74 (1925.) 347-394.
- Šanjek, F. 1996. Franjo Šanjek, Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7. - 20. st). Drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb.
- Šišić, F. 1914. Ferdo Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, dio I. čest 1 (do god. 1107.), Zagreb.
- Škegro, A. Ante Škegro, The Diocese of Baloie (Ecclesia Baloiensis). AV 58 (2007.) 357-365.
- Škegro, A. Paškvalin, V. 2006 - Ante Škegro - Veljko Paškvalin, Municipium Baloie - središte ranokršćanske Baloijske biskupije (Ecclesia Baloiensis). Hrvatska misao: Matica hrvatska Sarajevo: časopis za umjetnost i znanost, 39-40/28 (2006.), str. 40-54.

- Škegro, A. 2008. Ante Škegro, Balojenska biskupija (Ecclesia Baloiensis). *Bosna franciscana* XVI / 28, 173-190.
- Škegro, A. 2011. Ante Škegro, Akti Salonitanskih metropolitanskih sabora održanih 530. i 533. godine – analiza. *Archaeologia Adriatica*, 3 (2009.) 2011., 191-294.
- Tomaschek, W. 1880. Wilhelm Tomaschek, Die vor-slawische Topographie der Bosna, Herzegowina, Crna-gora und der angrenzenden Gebiete. *Mitteilungen der Kaiserlich-Königlichen Geographischen Gesellschaft in Wien*, Band XXIII (1880) 497-528.
- Truhelka, Ć. 1892. Ćiro Truhelka, Prilozi rimskoj arheologiji Bosne i Hercegovine. *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, 4 (1892.) 340-365.
- Zeiller, Z. 1918. Jacques Zeiller, Les origines chrétiennes dans les provinces Danubiennes de l'Empire Romain, Paris.
- ЖИВКОВИ, Т. 2004. ТИБОР ЖИВКОВИ, Црквена организација у српским земљама (Рани средњи век), Београд

SUMMARY

BARCENSIS DIOCESE (BARCENSIS ECCLESIA)

Ante ŠKEGRO

In the previous researches, this diocese was mainly searched in the deep hinterland of the eastern Adriatic. It was mainly associated with the Roman travel station Baloie registered on the „Tabula Peutingeriana“ or with the fortress Balkes (Βάλκης), known from the context of the Avar - Slavic devastation of the Province of Dalmatia in the late 6th century. It was less frequently associated with other places, for example civitas Bacensis from the XIth novel of the Codex of the Byzantine Emperor Justinianus (527-565).